

ANYANYELVI PRAKTIKÁK

Pölcz Ádám (szerk.): Anyanyelvi praktikák. Módszertani útmutató a 3–18 éves korosztály anyanyelvi fejlesztéséhez. Társ szerkesztő: Takács Róbert. Ötlet és szakmai irányító: Balázs Géza. Petőfi Media Group, Budapest, 2024. 210 lap. ISBN 978-615-6774-01-9

A gyerekek, kamaszok és fiatalok anyanyelvi képességeinek fejlesztése ropant szerteágazó és kihívásokkal teli feladat az óvodapedagógusok, a tanítók és a magyartanárok számára. Ez a tevékenység nagyon sok területet foglal magában a beszédértés és a kifejezőképesség fejlesztésétől kezdve a szóbeli és írásbeli szövegértésen és -alkotáson át a kommunikációs készség fejlesztéséig.

Napjainkban a pedagógusok képességfejlesztő munkáját nehezíti, hogy egyre több gyermek szenved a virtuális autizmus jegyeitől és a figyelemhiányos hiperaktivitás következményeitől. Az alfa generáció – a 2010 után születettek – tagjainak jellemzője például, hogy nehezebben tanulnak meg beszélni, kisebb a szókincsük, mint az előző nemzedékeké. Ez a társas kapcsolatok hiányára vezethető vissza. Soha nem volt nagyobb szükség arra, hogy a pedagógustársadalom összefogjon, minden tagja elfogadja, hogy az anyanyelvi képességek fejlesztése nemcsak az óvodapedagógusok, a tanítók és a magyartanárok feladata, hanem minden szaktanáré. Soha nem vált annyira szükségessé, mint most, hogy érvényesüljön a nevelőtestület egységének az elve. És még ez is kevés lesz, ha nem sikerül az oldalunkra állítani a szülőket és a nagyszülőket, hiszen az anyanyelvi nevelés a családban kezdődik.

A pedagógusok igyekeznek alkalmazkodni a megváltozott nevelési és oktatási helyzethez. Keresik az új mód-

szertani utakat, igyekeznek új ötletekkel színesíteni foglalkozásaikat, óráikat, hogy kellőképpen tudják motiválni a tanítványaikat, de ezeknek a törekvéseknek a megélőí és élvezői többnyire csak a saját csoportjaikba, osztályaikba járó gyerekek.

Milyen jó lenne ezeket a jó gyakorlatokat közkinccsé tenni! – merült fel Balázs Gézában az ötlet, hogy készüljön egy módszertani útmutató a 3–18 éves korosztály anyanyelvi fejlesztéséhez. A kiadvány célja: a magyar nyelvi kultúra fejlesztése sokak számára fontos, ezért olyan partnerek támogatták professzor úr elképzelését, mint a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és a Petőfi Kulturális Ügynökség (PKÜ) Kazinczy Műhelye, utóbbi az ötlet megvalósítójává vált. A törekvés beleilleszkedik abba a modern, elméletileg megalapozott, közösségi hatókörű nyelvstratégiába, amelyet a rendszerváltozás után az MTA illetékes bizottsága felkérésére Balázs Géza (1996, 1998, 1999, 2001, 2005), illetve Balázs Géza és szerzőtársai (2004) dolgoztak ki és indítottak el. Párhuzamos törekvés az ún. szalutogén kommunikáció és pedagógia, melynek részletes leírását adja Balázs László (2023), valamint a nyelvstratégiához újonnan illeszkedő digitális pedagógia kapcsán Arató Balázs és Balázs Géza (2023), Szőke-Milinte Enikő

(2023), Szűts Zoltán és Szűts-Novák Rita (2023).

A most ismertetendő kiadvány bevezetőjében Balázs Géza *Élő magyar-órák* címmel összefoglalja a gyakorlati nyelvstratégia néhány lépését, eseményét (9–13).

2023 áprilisában Balázs Géza a PKÜ Kazinczy Műhelye nevében felhívást intézett a határon innen és túl élő pedagógusokhoz, elméleti szakemberekhez, hogy tegyék közkinccsé módszertani tárházuk gyöngyszemeit. Olyan írásokat (ismertetőt, tudósítást, beszámolót, esettanulmányt, cikket) vártak, amelyek az anyanyelvi nevelésben sikeresnek bizonyult feladatot, munkamódszert, játékot mutatnak be irodalom- és nyelvtanórán, szakkörön, önképző körben, könyvtárban, irodalmi esten, kiránduláson, óvodában, iskolában és iskolán kívül, akár a családban. Az ígéretük szerint a legjobb írásokat a Kazinczy Műhely által szerkesztett anyanyelvi kiadványban jelentetnék meg. A felhívásra sok munka érkezett a 3–18 éves korosztály anyanyelvi képessége fejlesztésének lehetőségeiről. Nem volt könnyű helyzetben a szerkesztőbizottság, de a végeredmény egy olyan hiánypótló mű lett, amelyre valamennyien büszkék lehetünk. A kiadvány három téma köré szerveződik.

Játékok

A fejezet mottója lehetne, amit Ciavoiné Létei Andrea Hajnalka a munkájának bevezetőjében így fogalmazott meg: „A játék a megértés és a túlélés eszköze lehet gyermeknek és felnőttnek egyaránt. Olyasfajta tanulás, amikor a »játékvezető« és a »játéktárs« a »játéktérben« úgy »játszanak«, hogy közben egymáshoz és

a játékszabályokhoz is igazodnak azért, hogy megvalósuljon egy nemes, igényes feladat, ami jól átgondolt és következetes munkát igényel: az anyanyelv megszerettetése, az irodalmi és a nyelvtani ismeretek összefüggéseinek megértése, megélése, helyes használata a hétköznapokban.” A játékok leírása, bemutatása az óvodától a felső tagozatos irodalomórákon ível át. Az írások gazdagon illusztráltak, a figyelemfelkeltő címek érdekes tartalmakra utalnak. A „játékok megalapozhatják az olvasói szokásokat, hogy a gyermekek rendszeresen olvaszanak, és tervszerűen válasszák meg olvasmányaikát, hogy megtapasztalhassák a »tudok olvasni« élményét, az anyanyelv páratlan szépségét, a könyvtárhasználat lehetőségét, az esztétikai fogékonyságot, s ezekkel párhuzamosan kialakulhat és fejlődhet az értékes és az értéktelen megkülönböztetésének képessége, valamint az »érdemes olvasni« meggyőződés, a »megismerem, hogy megértsem« beállítódás” (*Drámajátékok színes tárháza – Olvasással és játékkal az anyanyelv megtartásáért mélyszórványban*). Ahogy a címből is látszik, Ciavoiné Létei Andrea Hajnalka mindezt egy partiumi mélyszórványban, Élesden gyakorolja.

A következő írás Dihenes Zsuzsánáné: *Népmesemondás az érmihályfalvai óvodában*. A nagyvárad-i Kabai Kitty egy misztériumjáték föllevenítését írja le: „Közel ötszáz esztendő múltán újra életre kelt a Dúsgazdagolás nevet viselő misztériumjáték a húsvét utáni első vasárnap, fehérvasárnap délutánján a Nagyvárad-réti református templomban” (*Dúsgazdagolás vagy Lázár-játék*).

„Hogyan tudjuk lekötni a Z vagy az alfa generáció tagjait? Hogyan tarthat-

juk fenn érdeklődésüket a tanórán vagy a családi játék során? Hogyan tudjuk több érzékszerv oldaláról megerősíteni az ismereteiket? Hogyan generáljuk a gyerekek szabad asszociációit, kreativitását? Erre nyújthat módszert a kíváncsi láda.” Ehhez ad tanácsokat Oláh Mariana („*Kíváncsi láda*” és más *szövegalkotó módszer*), valamint Kulcsár Marianna (*Ötletek irodalmi alkotások feldolgozására felső tagozatban*).

Pásztor Angelika ezzel indokolja módszerét: „Kísérletet teszek arra, hogy létrehozak egy olyan fejlesztőeszközt, mely képes ellenőrizni, mérni és értékelni a tanulók tanulásban nyújtott teljesítményét. Kidolgozása közben arra törekedtem, hogy bármely tantárgyra adaptálható legyen, hiszen mindennapos munkánk során illusztrációkkal és szövegekkel dolgozunk” (*Fiat lux! Műveld a csodát! – Szövegértést-szövegalkotást fejlesztő jó gyakorlat*). És egy ugyan-csak izgalmas óra: „Évek óta meghívom az osztályom diákjait, hogy költözzenek be az én Olvas-Lakomba, és meséljék el, mit olvastak” – ez pedig Gyergyádesz Lászlóné gyakorlata (*Olvas-Lak olvasási verseny – Az olvasás helyzete a mai gyerekek életében*).

Foglalkozásvázlatok

Főiskolai hallgatóként mindig ámultam azokon a társaimon, akik mással írtatták meg a tanítási gyakorlatra az óravázlatukat, vagy egyszerűen lemásolták másét, aztán „megtartották” az órát. Én erre sosem voltam képes. De később tanítóként, magyartanárként nagyon szerettem lyukasóráimon beülni a kollégáim órájára, hiszen sokat tanultam tőlük. Imádtam tanulmányozni a *Tanító* című

újságban megjelent óravázlatokat. Nagyon sok ötletet vettem át belőlük vagy gondoltam tovább. Az egymás tanítása kooperatív módszer nemcsak a tanulók számára hatékony, hanem jól működik a pedagógusok között is. Ezt a célt szolgálja az *Anyanyelvi praktikák* ezen fejezete.

Elekes Anna-Gyöngyi *A szorgos és a rest leány* írása egy vegyes óvodai csoport részletes foglalkozásvázlata. A foglalkozás céljai: a beszéd és a kifejezőképesség fejlesztése, a szókinccs minőségi és mennyiségi gyarapítása, a gyerekek képzeletének gazdagítása. Értelmi és érzelmi fejlesztés a mese által. A szóbeli közlés megértése.

Kocsis Zsuzsanna: *A helyesírás alapelvei – Példa a tanórai differenciált tehetséggondozásra és felzárkóztatásra*. Az óravázlat egy olyan tanítási óra váza, ahol a tanulók színről elnevezett homogen csoportokban tevékenykednek, képességek szerinti bontásban. Piros (tehetséggondozás, páros munka), narancs (tehetséggondozás, csoportmunka), sárga és kék (fejlesztés, frontális munka), zöld (felzárkóztatás, csoportmunka). A mellékletekben a csoportok feladatainak tanári változata olvasható, vagy tanulói feladatlapok találhatók.

Dénes Ágota: *Hej, tulipán, tulipán... – Gyermek kultúra közvetítése népi hagyományaink által*. „Bemutatom, hogyan sikerült megvalósítanom azt, hogy a kultúra, ezen belül a népi kultúra átadása valódi értékek mentén élvezetes legyen. A rendhagyó olvasásórakon a néphagyomány egyes elemei mint ismeret- és tudásközvetítő eszközök jelentek meg: találós kérdés, népdal, mondóka, népmese, gyermekjáték, kézműves tárgyak. A cselekvő részvétel

a művelődés, az önművelés lehetőségét teremtette meg a gyerekek számára. Az élmény- és érzelemközpontú foglalkozás nemcsak új ismereteket és tudást nyújtott tanítványaimnak, hanem felkellette érdeklődésüket a népi kultúra értékei iránt is.”

Módszertanok

A „kiváncsi láda”, az Olvas-Lak vagy a dúsgazdagolás után sokak számára bizonyára először hallott módszer: padlóképes mesefeldolgozás. Schlichter-Takács Anett és Csimáné Pozsegovics

Farkashalmi Erzsébet: *Nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk.* „A címben megfogalmazott bölcs mondás nagyon találó, hisz a lét-fenntartásunkhoz táplálkoznunk kell. Különösen igaz ez az állítás a mindig éhes serdülőkorú fiatalokra. Úgy gondolom, hogy az általam összeállított finom falatok kellően ráhangolják majd a diákokat a nyelvtanórára. Bízom benne, hogy a »hasukon« keresztül motiválhatom őket az összetett szavak helyesírására és a szabályzat eszközként való használatára.”

Széplaki Erzsébet: *A zöngésség szerinti részleges hasonulás tanításának rejtelmői (5. évfolyam):* „A beszédhangok tulajdonságainak ismerete nagy szolgálatot tesz a helyesírás tanításakor...”

Beáta mutatja be: „A módszer lehetővé teszi, hogy a mesék, történetek feldolgozása közben a gyerekek a hallottakat elképzeljék, gondolataikat, érzelmeiket különböző kellékek, eszközök segítségével kifejezzék. A gondolatársítás, a képzelet által létrejött belső képeket padlóképekben jeleníti meg. Hangok, asszociációk által kapcsolódik egymáshoz a képzelet és a valóság világa, megkönnyítve a megértést, a tudás elsajátítását” (*Padlóképes mesefeldolgozás egy kortárs mesével*).

Egy másik érdekes és valószínűleg a gyerekeket könnyen megragadó módszer: *Képregények, képregényalapú mediatis közegek magyarórán* (Schlichter-Takács Anett – Csimáné Pozsegovics Beáta – Fogelné Pálos Ani-

kó). Nyelvtanóra a múzeumban? „Mit keres az irodalom és a nyelv egy szabadteri múzeumban? – tehetnénk fel joggal a kérdést. A néprajz és vizsgálatának mindenkori tárgya nem választható és nem vizsgálható külön a mindenkori beszélt köznyelvtől. A néprajzi gyűjtések, tárgyak, gyűjtemények mára komoly megőrző szerepet töltenek be a nyelv szempontjából is. A múzeumi látogató sokszor nem csak ismeretlen kultúrával találkozik: nem ismeri a kiállított tárgyak, bemutatott szokások funkcióját, és sokszor már a szavak sem jelentenek semmit. A tárgyak többsége már nem része a mindennapi életünknek, ha hagynánk, a feledés homályába merülnének” (Farkas Gergely: *Mintagyakorlat: „Dörcön innen, gyótán túl...” – Somogyi nyelvjárások és tájszavak a Szennai Skanzenben*). A mintagyakorlatot 2024 tavaszán, a magyar nyelv hetén, az Anyanyelvi piknik sorozatban élőben is bemutatták a szennai falumúzeumban, ezzel azt is jelezve, hogy az *Anyanyelvi praktikák* nem pusztán ötletgyűjtés és anyagközlés, hanem élő gyakorlat is. Schlichter-Takács Anett – Fogelné Pálos Anikó – Farkas Gergely: *Mesefeldolgozások múzeumi környezetben*. A szerzők egy mintagyakorlat írnak le arról, hogyan lehet beilleszteni a Szennai Skanzen „Meseház” című múzeumpedagógiai foglalkozását az első osztályos tananyagba. A foglalkozás során a részt vevő gyerekek Somogy régi lakó- és melléképületeit (Rinyakovácsi, Kisbajom, Csököly, Nagykorpad és Somogyszob), udvarait végigjárva a parasztgazdaságoknak a mai gyerekek számára ismeretlen nevű és funkciójú tárgyait, hagyományait, szavait ismerik meg mesébe ágyazva.

Gyergyádesz Lászlóné: *Rimes nyelvtan, avagy rigmusok (tanítóver-*

sek) a magyar nyelvtan oktatásában. Ez a „mnemotechnikai módszer nemcsak segít megtörni, illetve feloldani a diákoknak a magyar nyelvtannal szembeni eleve meglévő ellenállását, hanem kedvet is csinál nekik a nyelvtani szabályok tanulásához.” Egy hasonló jó ötlet ugyanattól a szerzőtől: *Színkódolás az irodalom- és nyelvtanórán*.

Alighanem mindeddig egyedülálló Kabai Kitty gyermek-istentiszteletekhez készített módszertani útmutatója: „*A Látuk az ő csillagát*” című módszertani útmutató gyermek-istentiszteletekhez a Nagyvárad-réti Református Egyházközség és a Csillagocska Alapítvány megbízásából készült. Egyedisége, hogy a bibliai történeteket a néphagyomány és a jeles napok párhuzamában és ezeknek megfelelően meséli óvodáskorú gyermekek számára. A történet elmélyítéséhez a népi gyermekjátékokat és a korosztálynak megfelelő népdalzsoltárokat hívja segítségül.”

H. Tóth István – Zámbóné Kis-Illés Magdolna: *Hangulatátölelés Weöres Sándortól*. „Dolgozatunkkal a magyarul olvasók szépirodalmi és szakmai olvasottságához akartunk hozzájárulni. Miközben Weöres Sándor *Ringató* című verséről vetettünk fel értelmező gondolatokat, tekintettel voltunk a mindennapi gyermeknevelés lehetőségeire, annak kiteljesítésére és színesítésére is.”

Minya Károly: *Élménynyelvtanóra élőnyelvi példák alapján*. „Gyakran hallani, hogy a nyelvtanóra száraz, unalmas. Ennek élvezetesebbé tételében segíthet a jól megválasztott indukciós szöveg, a nyelvtani ismeretanyag illusztrálására szolgáló szó, példamondat, szövegrészlet. Úgy vélem, hogy az elemzések, bemutatások során minél több szabad, élőnyelvi példára van szükség, olyanra, amely közel áll a diákokhoz – minden

(nyelvi) szinten. Elsősorban a helyesírási, nyelvhelyességi, valamint a leíró nyelvtani ismereteket elmélyítő órákon van kiemelt szerepük.”

Az *Anyanyelvi praktikák*ban közreadott játékok, óra- és foglalkozástervek, módszertani útmutatók rengeteg kincset rejtenek magukban. Lehetőséget nyújtanak arra, hogy a kollégák egymást tanítva egymástól tanuljanak. Ugyanakkor minden olyan szülő figyelmére is számítot tart, aki szívéen viseli gyermekének anyanyelvi nevelését, hiszen az alapokat a szülők rakják le a gyermek megszületésének pillanatától.

A könyv ingyenesen olvasható és letölthető itt: <https://drive.google.com/file/d/1bnzSgUsXwJrCrz0tE7lcWqHfSBa2cOsE/view>

Szakirodalom

- Arató Balázs – Balázs Géza 2023. Hol a tudás, amit elvesztettünk az információban? A digitális pedagógia diszkurzív-intuitív megközelítése antropológiai és jogi nézőpontból. *Magyar Nyelvőr* 755–76.
<https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.5.755>
- Balázs Géza 1996. Egy lehetséges magyar nyelvstratégia körvonalai. *Magyar Nyelvőr* 250–63.
- Balázs Géza 1998. *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón. A–Z.* Budapest.
- Balázs Géza 1999. A magyar nyelv művelés állapota. Tudománypolitikai áttekintés, javaslatok. (Tanulmány az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága felkérésére.) *Magyar Nyelvőr* 9–27.
- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia.* Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- Balázs Géza (szerk.) 2004. *A magyar nyelv jelene és jövője I–II.* MTA Társadalomkutató Központ. Budapest.
- Balázs Géza 2005. „A magyar nyelv elé mozdításáról...” *Vitairat a nyelv művelésért.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Balázs László 2023. Az iskolai kommunikáció egy rejtett dimenziója – szalutogén pedagógiai kommunikáció. *Magyar Nyelvőr* 692–712.
<https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.5.692>
- Szőke-Milinte Enikő 2023. Pedagógiai kommunikáció az információs társadalomban. *Magyar Nyelvőr* 583–622.
<https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.5.583>
- Szűts Zoltán – Szűts-Novák Rita 2023. A social media és az okoseszközök kommunikációs jellemzőinek hatása a pedagógiára. Elméleti alapvetés a kommunikáció és a neveléstudomány kapcsolatáról. *Magyar Nyelvőr* 565–82.
<https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.5.565>

Széplaki Erzsébet

Magyartanár-díjas, érdemes tankönyvíró
E-mail: csopike9@gmail.com